

ХОТИНЩИНА В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЇ, АВСТРІЇ І ТУРЕЧЧИНИ У ХVІІІ СТ.

ДО 275 РІЧНИЦІ СТАВЧАНСЬКОЇ БИТВИ

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

**ХОТИНЩИНА В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО
ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЇ, АВСТРІЇ І ТУРЕЧЧИНИ
У XVIII СТ.**

(до 275 річниці Ставчанської битви)

Матеріали науково-практичної конференції
(м. Хотин, 12 вересня 2014 р.)

Хотин
2014

ЗМІСТ

Валентина ВОЛКОВА «ЖУРНАЛ МАЙОРА ПТАШИНСЬКОГО» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ І МОЛДОВІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.	4
Дмитро БУДЗАН ХОТИНЩИНА НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	7
Віктор САНДУЛЯК ВОСННІ ПОДІЇ 1788 РОКУ ПІД ХОТИНОМ (ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ОЧЕВИДЦІВ)	11
Олександр ХАРЛАН РОЗРОБКА ПЛАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОВІДНИКА «ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ» В 2014 Р.	24
Руслан НАГНИБІДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОДОЮ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У ХVІІІ СТ.	41
Олександр ОСТАФІЙЧУК, Марина ЯЦЮК ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	50
Сергій ПИВОВАРОВ, Микола ІЛЬКІВ ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2014 Р.	58
Віктор ГРИГА, Віталій КАЛІНІЧЕНКО ЕЛЕМЕНТИ ХОЛОДНОЇ ТА РУЧНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З РОЗКОПОК ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2013-2014 РР.	64
Юлія МИСЬКО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИБРАМНОГО ДВОРУ ХОТИНСЬКОГО ЗАМКУ	68
Галина ОСЕТРОВА ДРАГОМАНИ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ У ХVІІ – ХVІІІ СТ.	75
Сергій СЕРГЄЄВ УКРІПЛЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В КОНТЕКСТІ ОБОРОННОЇ АРХІТЕКТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	81
Альона ІВАНОЧКО ІЛІАС-ПАША КОЛЧАК	90
Василь ІВАНОЧКО СТРАТЕГІЧНА ВАЖЛИВІСТЬ ХОТИНЩИНИ У ХVІІІ СТ.	96

Харлан О. Розробка плану організації території заповідника «Хотинська фортеця» в 2014 р. // Хотинщина в контексті воєнного протистояння Росії, Австрії і Туреччини у XVIII ст. (до 275 річниці Ставчанської битви). Матеріали науково-практичної конференції (м. Хотин, 12 вересня 2014 р.). – Хотин, 2014. – С.24-40.

УДК 719 / 623.1+728.81 «15/21» (477.51:477.43)

Олександр Харлан (Київ)

РОЗРОБКА ПЛАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОВІДНИКА «ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ» В 2014 Р.

Стаття присвячена висвітленню результатів розробки документації з визначення стратегії існування та розвитку заповідника в м. Хотин Чернівецької області яка виконана фахівцями НДІ пам'яткоохоронних досліджень в 2014 р.

Ключові слова: Хотин, заповідник «Хотинська фортеця», План організації території заповідника.

В 2014 році на замовлення заповідника «Хотинська фортеця» НДІ пам'яткоохоронних досліджень провів дослідження території заповідника «Хотинська фортеця» в контексті створення Плану організації території заповідника¹, передбаченого ст. 33 Закону України «Про охорону культурної спадщини». Даний документ має розроблятися науково-дослідними, проектними організаціями, спеціалізованими в галузі охорони культурної спадщини, на замовлення органу, до сфери управління якого віднесений заповідник. Оскільки ДІАЗ «Хотинська фортеця» відноситься до управління

¹ «План організації території Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця» виконано на замовлення Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця» за договором № 5 від 12.05.2014 р.;

Міністерства культури України (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 р. № 1032-р «Про передачу цілісних майнових комплексів історико-культурних заповідників до сфери управління Міністерства культури») розробкою науково-проектної документації займався НДІ пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури.

План організації території історико-культурного заповідника – це науково-проектна документація, яка визначає межі, зони охорони, обсяги і строки проведення робіт з консервації, реставрації, музеєфікації, ремонту і пристосування об'єктів культурної спадщини, благоустрою території заповідника, а також заходи з охорони і використання об'єктів культурної спадщини. Даний документ вкрай необхідний для розвитку та функціонування заповідника, розвитку туристичної інфраструктури, а також регенерації середовища в зонах охорони заповідника². Для невеличких за площею території заповідників План організації розробляється в один етап.

Попередні результати проведених робіт було освітлено на науково-практичній конференції 12 вересня 2014 р. в м. Хотин³. Метою ж цієї статті є висвітлення основних особливостей і результатів розроблення плану організації території ДІАЗ «Хотинська фортеця».

Розробка виконувалась відповідно до законів України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», Земельного кодексу України. При розробці плану організації заповідника були враховані основні напрями в галузі науково-дослідної, фондової, експозиційної, просвітницької діяльності заповідника «Хотинська фортеця». Були зібрані і

² Методичні засади розробки даного документу розроблялися з 2010 року НДІ пам'яткоохоронних досліджень і знаходяться на стадії затвердження. Їх відображено у працях: Вечерський В. Нормативні і методичні засади розроблення генеральних планів розвитку заповідників // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – Вип. 6. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – С. 220-237; Вечерський В. Історико-культурні заповідники: плани організації території // Сіверщина в історії України: Зб. Наук. праць. – Вип. 4. – К.; Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК, 2011. – С. 6-11;

³ Конференція «Хотинщина в контексті воєнного протистояння Росії, Австрії і Туреччини у XVIII ст.». Тема доповіді «Архітектурно-містобудівні дослідження військово-інженерних споруд XVIII ст. Хотинської фортеці у 2014 р.»;

опрацьовані матеріали історичних та літературних джерел, науково-проектної документації, розробленої у попередні роки різними установами⁴.

Установи-розробники і науково-проектна документація різних часів, характеризуються належністю до певних управлінь та міністерств під відомість яких потрапляв у різні часи спочатку об'єкт культурної спадщини – архітектурний комплекс Хотинської фортеці, а пізніше заповідник⁵. В нагоді стали матеріали еколандшафтних досліджень, що ведуться з початку 2000 років, оскільки в поєднанні з історико-культурною спадщиною унікальні ландшафти є важливою складовою міста Хотин як для розвитку туристичної галузі регіону так і для формування унікального комплексу, що репрезентує культурну і природну спадщину міста і заповідника⁶.

⁴ Слід згадати наступну документацію: «Проект консервации памятника архитектуры XV-XVI вв. – Хотинской крепости в г. Хотин Черновицкой области» (К.: Республиканские специальные научно-реставрационные производственные мастерские, 1966, ГАП М.М. Говденко); «Проект детальной планировки центральной части г. Хотина Черновицкой области» (К.: «КиевНИИПградостроительства», 1974); «Історико-архітектурний опорний план і проект охоронних зон м. Хотина, Чернівецької області» (Львів: «Укрпроектреставрація», 1988-1990 р.) (не затверджений); «Фортеця у Хотині XIII-XVIII. Корегування благоустрою. План організації рельєфу» М 1:500 (Інститут «Укрпроектреставрація», 1991 р., ГАП Маєвська); «Генеральний план м. Хотин Чернівецької області» (Головне креслення М 1:5000) (К.: КиївНИИПградостроительства, 1993 р.); «Технічний звіт на інженерно-геодезичні вишукування по об'єкту: «Пам'ятка архітектури XIII-XIX ст., охоронний №803 – Комплекс споруд фортеці в м. Хотин Чернівецької області» (К.: «УкрНДІпроектреставрація», 2004, ГІП В.П. Фомін); «Проект благоустрою території цитаделі комплексу споруд «Хотинська фортеця» в м. Хотин Чернівецької області» (К.: Інститут «УкрНДІпроектреставрація», 2008, ГАП В.Косьяненко); «Хотинська фортеця» (розробка екскурсії) (Хотин: ДІАЗ «Хотинська фортеця», 2010); «Проект організації території національного природного парку «Хотинський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів» (К., 2013) (не затверджений); Облікова документація на пам'ятку архітектури національного значення «Комплекс споруд Хотинської фортеці» (2007-2008 рр.).

⁵ Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» створено в 2000 р. відповідно до Постанови № 1539 від 12.10.2000 р. Після створення в 2000 році він потрапив до сфери управління Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики. У державну власність комплекс споруд Хотинської фортеці було передано Хотинською міською радою із власності територіальної громади м. Хотин лише в 2003 р. (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 805-р від 26 грудня 2003 р. «Про передачу комплексу споруд Хотинської фортеці до сфери управління Держбуду»). Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 233 ДІАЗ «Хотинська фортеця» було віднесено до управління Міністерства регіонального розвитку та будівництва;

⁶ Спроба створення заповідної території високого статусу була здійснена у 2004-2005 роках шляхом створення Хотинського національного парку. Див.: Доманчук А.Г., Коржик В.П. Національний природний парк «Хотинський»: проблеми створення та завдання подальшого розвитку // Заповідна Хотинщина. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої розвитку заповідної справи й екомережі на Хотинщині та 150-річчю заснування Хотинського парку (м. Хотин, 23 грудня 2011 р.) / Ред. В.П.Коржик. – Чернівці: ДрукАрт, 2011. – С. 35. Національний природний парк «Хотинський» створений Указом президента України від 22 січня 2010 р. (№ 56/20-10). Найближчим завданням на сьогодні залишаються погодження та затвердження «Проекту організації території національного природного парку «Хотинський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів» (Київ: ПАТ «Науково-виробничий комплекс «Курс», ПП «Центр екологічного управління», 2013 р.).

На підставі опрацьованої наявної науково-проектної та науково-дослідної документації і матеріалів натурних досліджень 2014 р. виконано обґрунтування меж і режимів використання території та зон охорони заповідника (Рис.1). Визначаючи межі території заповідника враховувались існуючі землевпоряджувальні документи. На жаль, сучасна ситуація землекористування не дозволяє визначити цілісну територію заповідника, яка зараз складається з кількох окремих ділянок.

Територія заповідника охоплює комплекс пам'яток архітектури, що мають значну історико-культурну і мистецьку цінність (16,086 га), також три земельні ділянки, розташовані південніше основної ділянки.

Загальна площа у визначених межах становить 16,0958 га (окремі ділянки мають наступні площі 16,086 га; 0,0041 га і 0,0057 га). Також заповідник орендує земельну ділянку площею 0,1287 га. Її було у 2013 році надано заповіднику для розміщення та обслуговування музейних закладів по вул. Фортечна. Дану ділянку Планом організації пропонується долучити до території заповідника.

У межах території заповідника впроваджено режим використання, яким допускаються лише заходи, пов'язані зі збереженням пам'яток та об'єктів культурної спадщини, забезпечується охорона археологічного культурного шару, а також традиційного характеру середовища: ландшафту, історично сформованого розпланування, забудови, історичних архітектурних об'єктів. За спеціальними проектами, погодженими в установленому порядку, можуть проводитися роботи з вивчення, консервації, реставрації, реабілітації, пристосування, музеєфікації пам'яток, регенерації їх середовища, благоустрій та озеленення території, реконструкція і будівництво необхідних для експлуатації пам'яток інженерних мереж. На території заповідника забороняється будівництво, земляні роботи, прокладання транспортних комунікацій та інженерних мереж, якщо це не пов'язано з забезпеченням функціонування заповідника та його пам'яток.

З метою захисту традиційного характеру середовища комплексу (ансамблю) пам'яток, розташованих у межах території заповідника, навколо неї встановлюються зони охорони: охоронна зона заповідника, зона регулювання забудови, зона охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару.

Охоронну зону заповідника встановлюється довкола територій зазначених земельних ділянок з метою максимального збереження пам'яток Хотинської фортеці та традиційного характеру навколишнього середовища. Її площа у встановлених межах складає 27,92 га. На цій території встановлюється режим використання що відповідає потребам забезпечення збереження пам'яток і їх середовища, гарного зорового сприйняття; регламентує ступінь можливості реконструкції і містобудівних перетворень з метою відтворення втраченого історичного середовища і включення об'єктів культурної спадщини в сучасну структуру поселення. Тут зберігаються пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, забезпечується охорона: ландшафту, історично сформованого розпланування, парцеляції, забудови, елементів історичного благоустрою, які мають бути виявлені й обліковані при проведенні історико-архітектурної інвентаризації території зони. Тут допускається лише регенерація, що включає реставрацію та пристосування пам'яток, збереження фонові забудови, можливе відтворення втрачених цінних об'єктів, відновлення втрачених цінних елементів розпланувальної структури, а також збереження історичних ансамблів і комплексів.

За спеціальними проектами, погодженими з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини – Мінкультури, виконуються:

- роботи з регенерації історичного середовища, пов'язані зі збереженням і реконструкцією історичного розпланування, будівель і споруд, благоустроєм території, озелененням;

- роботи з консервації, реабілітації, пристосування, музеєфікації пам'яток;

- роботи з реконструкції вуличної мережі, інженерних мереж, влаштування майданчиків для паркування автотранспорту, зовнішнього освітлення, встановлення малих архітектурних форм, які необхідні для експлуатації пам'яток, забезпечення інших форм благоустрою, зумовлених вимогами сучасного функціонування міста;

- усунення будівель, споруд і зелених насаджень, які порушують традиційний характер середовища.

Вся містобудівна документація, що розробляється на цю територію чи на її частини, підлягає погодженню з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, відповідно до законодавства.

У межах охоронної зони заповідника забороняються містобудівні, архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини – Мінкультури. Не дозволяється прокладання транспортних комунікацій, інженерних мереж, які порушують підземні частини будівель, споруд або гідрологічний режим території, влаштування повітряних ліній електромереж і наземних трансформаторних пунктів, обладнання, благоустрій, які не відповідають вимогам охорони культурної спадщини та збереження традиційного характеру середовища.

На території охоронної зони заповідника забезпечується охорона археологічного культурного шару, проведення археологічних досліджень з музеєфікацією виявлених розкопками стародавніх будівель і споруд. Необхідно резервувати не розкопані ділянки культурного шару як еталон на майбутнє.

Будь-яким земляним та будівельним роботам, іншим роботам, пов'язаним з розкопуванням, запланованим на території охоронної зони заповідника, повинні передувати археологічні дослідження (розкопки), а самі роботи повинні здійснюватися під наглядом фахівця-археолога.

На території охоронної зони заповідника мають бути забезпечені сприятливі гідрогеологічні умови, чистота повітряного басейну, захист від

динамічних впливів, пожежна безпека. Звідси слід поступово вивести гаражі, склади, майстерні, малі промислові підприємства та інше.

Нове будівництво можливе тільки за проектами, погодженими з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини – Мінкультури. Тут допускається реконструкція будівель і вибіркоче будівництво споруд за індивідуальними проектами; при цьому розпланувальний модуль і парцеляція мають лишатися незмінними, а масштаб нових та реконструйованих будівель і споруд, масштабність їхніх членувань, архітектурні форми, матеріали, кольорове рішення фасадів повинні відповідати безпосередньо прилеглій історичній забудові. Зведення будівель, пов'язаних з утриманням та використанням пам'яток в якості експозиційних об'єктів (за умови їх відповідності вимогам охорони пам'яток та збереження традиційного характеру середовища, при обмеженні граничної висоти 7 м та довжини фасадів 15 м). Проектуванню має передувати розроблення історико-містобудівного обґрунтування зі всебічним композиційним обґрунтуванням рішень, що приймаються.

При цьому на території охоронної зони має зберігатися садибний характер забудови, що склався історично.

Забезпечення дотримання вказаного режиму утримання і використання території охоронної зони здійснює адміністрація (дирекція) заповідника разом з органом місцевого самоврядування.

Зона регулювання забудови визначена на основі вимог створення масштабного довкілля заповідника. Встановлюється для збереження історично сформованого образу населеного пункту і забезпечення спадковості в його розвитку, охорони історичного планування, значних традиційних і фонових будівель, особливостей об'ємно-просторової композиції, масштабних співвідношень у плануванні і забудові, їх співмірності з ландшафтом, закріплення композиційно-видового впливу домінант заповідника, для забезпечення архітектурної єдності нових споруд з історичною забудовою.

З північного боку (з боку Жванця берегова смуга лівого берега Дністра, від мосту через річку) відкриваються панорами на Хотинський замок і навколишні ландшафти. Саме для збереження сприйняття історично сформованого краєвиду правого берега р. Дністер від с. Атаки до м. Хотин зона регулювання забудови визначена на значних північних ділянках міста.

Зона регулювання забудови складається з двох ділянок: одна – розташована в історичній частині міста Хотин (її площа у встановлених межах складає 184,66 га), друга – на лівобережній частині Дністра в селі Брага Хмельницької області (площа 136,67 га). Загальна площа зони регулювання забудови (правобережна і лівобережна частини) у встановлених межах складає 321,33 га.

Для всієї території зони регулювання забудови режим використання територій передбачає можливість здійснення нового будівництва та реконструкції будівель і споруд.

У зоні регулювання забудови зберігаються цінні історичні розпланування і забудова, озеленення та благоустрій, виразні елементи ландшафту; закріплюється та відтворюється значення пам'яток в архітектурно-просторовій організації історичного середовища; забезпечуються сприятливі умови огляду пам'яток та їх довкілля. На всіх ділянках зони регулювання забудови слід забезпечувати відповідність будівель і споруд архітектурному середовищу за масштабними параметрами.

Забороняється розміщення нових промислових підприємств, транспортних, складських та інших споруд, які створюють великі вантажні потоки, забруднюють повітряний і водний басейни. Обмежується будівництво транспортних магістралей, розв'язок, естакад, мостів та інших інженерних споруд, які можуть спотворити традиційний характер середовища.

У зоні регулювання забудови зберігається існуючий характер забудови, переважно - садибної. Нові будівлі регламентуються за розташуванням, прийомами організації, висотою, довжиною фасадів, масштабом, характером

членувань, пластичним і кольоровим вирішенням, функціональним використанням.

Висота забудови в межах зони регулювання забудови обмежується 1-2 поверхами забудови з граничною висотою забудови до 7 метрів.

У разі будівництва нових чи реконструкції з розширенням існуючих будівель і споруд у межах зони регулювання забудови необхідні всебічні композиційні обґрунтування рішень щодо поверховості, типу будинків, розміщення, композиційних зв'язків з історичним центром м. Хотина, які мають виконуватися в рамках перед проектних напрацювань чи історико-містобудівного обґрунтування.

Також встановлено **зону охоронюваного ландшафту**, з якою пам'ятки заповідника мають активний візуальний зв'язок. Це природна чи переважно природна з розосередженою традиційною забудовою територія за межами охоронних зон. Її визначено для збереження і реабілітації природних утворень, які є характерним історичним середовищем пам'яток і відіграють важливу роль в образі населеного місця, а також в пейзажах, що містять пам'ятку.

В цілому необхідно максимально зберегти природний характер заплави та надзаплавної тераси Дністра по обох берегах ріки⁷. Територія зони охоронюваного ландшафту має зберегти свій існуючий природний стан, тому що вона є найбільш оглядовою частиною правобережжя, які сприймаються як перший та другий плани з лівого берега. Ця частина правобережжя формує уявлення про довкілля Дністра на значній відстані.

Територія зони охоронюваного ландшафту заповідника охоплює ділянку частини правого берега Дністра, яка розташовується на території м. Хотин.

Межа зони охоронюваного ландшафту проходить від берегової лінії правого берега р. Дністер, окреслюючи в південно-західному напрямку

⁷ Русло р. Дністер входить до території національного природного парку «Хотинський», створеного Указом президента України від 22 січня 2010 р. (№ 56/20-10). Підґрунтям створення НПП в регіоні стали існуючі законодавчі акти та програми, а також, у першу чергу, історико-природні особливості ландшафту;

найвищу ділянку південно-західної межі скелястого схилу (так званої «Стінки»). Площа зони охоронюваного ландшафту у встановлених межах складає - 18, 82 га.

Режим використання зони охоронюваного ландшафту, яка виконує консерваційну роль, має забезпечувати охорону переважно природного оточення пам'яток. Він передбачає збереження і відтворення цінних природних і пейзажних якостей пов'язаного з пам'ятками ландшафту, ліквідацію чи візуальну нейтралізацію будівель, споруд і насаджень, що спотворюють цей ландшафт.

Заходи щодо збереження ландшафту повинні забезпечувати охорону особливостей рельєфу, водоймищ, рослинності і відтворення їх історичного вигляду, збереження візуальних зв'язків пам'яток з природним та переважно природним оточенням, що має історичну цінність, захист берегових територій від зсувів та розмиву, укріплення схилів, ярів, їх озеленення; проведення інших природоохоронних заходів (ДБН Б.2.2-2-2008).

Територія, визначена як **зона охоронюваного ландшафту**, може використовуватись для рекреації з мінімальним упорядкуванням та для традиційної діяльності, що не порушує ландшафт (постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 318, п. 14).

На території зони охоронюваного ландшафту можлива господарська діяльність, якщо вона не порушує характеру ландшафту і не потребує зведення капітальних будівель і споруд. Відповідно до режиму на окремих ділянках зони дозволяються сіножаті, випасання худоби, польові, городні та інші сільськогосподарські роботи.

Відкриті галявини та простори лук можуть використовуватись для епізодичних масових свят та гулянь без будівництва споруд, а також як лугопарки та гідропарки з відповідними технічними заходами та впорядкуванням, що не впливають негативно на ландшафт та не змінюють його характеру.

У місцях традиційної забудови можливе зведення окремих нових будівель та реконструкція існуючих, які не порушують цінних природних, історичних та пейзажних якостей ландшафту, що охороняється.

В обґрунтованих відповідним чином випадках на візуально ізольованих ділянках можливе спорудження капітальних будівель громадського призначення, їх висота не повинна перевищувати 9 м.

Всі земляні роботи в зоні виконують з урахуванням вимог охорони наявних в ній археологічних об'єктів або можливості виявлення таких об'єктів.

Всі будівельні роботи, містобудівні перетворення в зоні охоронюваного ландшафту здійснюються лише після розроблення історико-містобудівних обґрунтувань і за проектами, погодженими з органами охорони культурної спадщини та відповідними органами з питань містобудування і архітектури (ДБН Б.2.2-2-2008).

Зона охорони археологічного культурного шару – територія за межами пам'ятки та її охоронної зони, де виявлені окремі археологічні знахідки або можлива наявність археологічного культурного шару, визначення якого вимагає проведення шурфування або розкопок. Ця охоронна зона призначена для забезпечення збереження і можливості подальшого дослідження пам'яток археології. межі колишнього укріпленого посаду взято за основу для встановлення меж зони охорони археологічного культурного шару Хотинського замку. Оскільки рівень Дністра значно піднявся після будівництва електростанції, частина прибережної території з цінним культурним шаром знаходиться під товщею води. Тому, північно-східну ділянку меж зони охорони археологічного культурного шару умовно проведено на відстані 50 м від сучасної берегової лінії. Обрис меж див. на схемі «Історико-архітектурний опорний план ДІАЗ «Хотинська фортеця» у м. Хотин з визначенням меж та зон охорони пам'яток заповідника».

Площа зони охорони археологічного культурного шару у визначених межах складає 130,5 га.

В межах територій встановлюється єдиний режим використання, що відповідає наступним вимогам:

- в межах територій зберігаються об'єкти археологічної спадщини відповідно до визначеного для них предмета охорони, а також ландшафтні елементи, пов'язані з збереженими ділянками стародавніх укріплень (вали, рови та ескарпи);

- в межах територій також дозволяється здійснення впорядкувальних робіт з благоустрою території, виконання протизсувних заходів, прокладання інженерних мереж за умови дотримання трас вже існуючих комунікацій;

- нове будівництво дозволяється лише в межах існуючої забудови і лише в обсягах і формах, які відповідають традиційному характеру середовища;

- будь-які проекти щодо землеустрою, будівництва, протизсувних та інших інженерних заходів, археологічних досліджень, реставрації пам'яток, реконструкції та благоустрою території в межах пам'яток повинні погоджуватись з державними органами управління у сфері охорони культурної спадщини;

- будь-яким земляним роботам (у тому числі, пов'язаним з новим будівництвом та інженерними заходами) у межах території пам'ятки повинні передувати наукові археологічні дослідження (розвідки), спелео-археологічні розвідки (з метою виявлення стародавніх підземних споруд) та наукова експертиза ділянки будівництва або земляних робіт з метою визначення наявності археологічного культурного шару, а самі земляні роботи повинні здійснюватись за спеціальним дозволом державного органу управління у сфері охорони культурної спадщини під наглядом фахівця-археолога. Якщо внаслідок здійснених розвідок в межах територій, передбачених планами розміщення будівництва, буде зафіксований археологічний культурний шар, до початку будівництва на цих ділянках необхідно виконати повні археологічні дослідження (розкопки).

Виходячи з того, що офіційно на державний облік, як пам'ятку національного значення в м. Хотин взято замок під назвою «Комплекс споруд фортеці» охор. № 803, в даній документації запропоновано Перелік об'єктів складових комплексу Замку (Цитаделі) (10 об'єктів) і Нової фортеці (11 об'єктів) що пропонуються для занесення до реєстру і 4 об'єкти, що пропонуються для взяття на державний облік.

Для зазначених вище ділянок заповідника Планом організації території обґрунтовано функціональне зонування території, яким передбачено облаштування окремих зон: експозиційна зона; зона обслуговування відвідувачів; експозиційно-рекреаційна зона; науково-дослідна зона; науково-адміністративна зона; зона службового та господарського використання; зона екскурсійного та паломницького відвідування (Рис. 2).

Експозиційна зона. В межах території заповідника визначається численна кількість експозиційних об'єктів, на яких мають бути виконані комплексні заходи щодо археологічного їх дослідження, консервації стародавніх споруд, музеєфікації та експонування їх вагомих елементів. Внаслідок умов рельєфу більша частина Нової фортеці потрапляє в експозиційну зону. Територія даної зони у більшості представлена природними схилами з збереженими на них слідами життєдіяльності людини, тут необхідно здійснити заходи з благоустрою та впорядкуванню пішохідних доріжок, оглядових майданчиків, місць для короткочасного відпочинку відвідувачів, а також – встановити огорожі та запобіжні засоби від осипання каміння, випадкового падіння тощо. Усі об'єкти повинні бути оздоблені однотипними інформаційними стендами та вказівниками напрямку експозиційного огляду. Оскільки усі ділянки експозиційної зони є частинами пам'ятки, на їх територіях діє режим використання, визначений саме для території пам'ятки.

До експозиційної зони також включено рів навколо Нової фортеці. Після здійснення археологічних обстежень, благоустрою та консервації тут можуть експонуватись під відкритим небом ділянки куртин і бастіонів.

Ділянка потребує благоустрою з прокладанням пішохідної доріжки, укріпленням схилів рову від зсувів.

До експозиційної зони заповідника пропонується включити частину ділянки по вул. Фортечній (орендовану на 49 років), де заплановано реалізувати будівництво об'єкту туристичної інфраструктури, що включатиме низку приміщень, серед яких планується і музейна експозиція.

Відносно існуючих приміщень, слід зазначити, що в будівлі Казарм після проведення ремонтно-реставраційних робіт на першому, другому та підвальному поверхах розташовано експозиційні зали; низка приміщень Північної башти, Княжого палацу, Замкової церкви, знаходиться в стані реставрації. Однак, зважаючи на вищевикладене, сучасне призначення замкових будівель музею можна визначити як музейно-експозиційне.

Ансамбль Хотинської фортеці відіграє роль містобудівної домінанти, є винятково важливою складовою панорам прибережної частини міста Хотин, що поєднана з унікальним ландшафтом дністровського правобережжя.

З огляду на необхідність подальшого вивчення та експонування усіх (або, принаймні, більшості) складових стародавнього Хотинського замку слід приділити увагу заходам щодо регенерації навколишнього історичного середовища, як невід'ємної складової експозиційної зони.

Зона обслуговування відвідувачів. До зони обслуговування відвідувачів відносяться ділянки території заповідника, призначені для інформаційного забезпечення відвідувачів і розміщення об'єктів інфраструктури для обслуговування туристів. До об'єктів інформаційного забезпечення в межах цієї зони належать: інформаційні центри, екскурсійні бюро, каси з продажу квитків тощо. До об'єктів туристичної інфраструктури в межах цієї зони належать: торгівельні точки з продажу сувенірної і поліграфічної продукції, заклади і пункти громадського харчування, громадські вбиральні (пристосовані для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями).

Планом функціонального зонування передбачається влаштування зони обслуговування відвідувачів на ділянках:

- по вул. Фортечній (орендована ділянка), де запланована реалізація будівництва об'єкту туристичної інфраструктури, що включатиме низку приміщень, серед яких: інформаційний центр, екскурсійне бюро, каси з продажу квитків, точки продажу сувенірної продукції. Відсутність спеціалізованих місць або приміщень для прийому і обслуговування відвідувачів в Хотинській фортеці - це серйозна проблема, що потребує невідкладного вирішення. Від конструктивного і комплексного вирішення вище згаданої концепції залежить майбутнє унікальної пам'ятки, такої важливої для міста;

- поруч з місцем де пропонується влаштування приплаву на березі р. Дністер, зі створенням об'єктів обслуговування відвідувачів – пункт для продажу сувенірної продукції, точка продажу напоїв і продуктів харчування, інформаційного центру тощо. Всі вище наведені складові можливо розмістити на дебаркадері, збудованому у вигляді старовинного плавучого млина, які широко застосовувалися на Дністрі ще у ХІХ ст.;

- в районі Північно-західного рavelіна, поруч з Руською брамою, де пропонується влаштування пункту обслуговування, продаж сувенірної продукції, точка продажу напоїв і продуктів харчування.

- в приміщенні Казарми на 2-му поверсі, де пропонується розміщення галереї сучасної кераміки.

Експозиційно-рекреаційна зона. До рекреаційної зони відносяться ділянки на території Нової фортеці по периметру укріплень в середині фортеці, а також ділянка каньону струмка (Потоку), в межах яких передбачається організація нових місць відпочинку для відвідувачів. До цієї зони включаються озеленені й упорядковані ділянки заповідника з відповідним благоустроєм (пішохідні доріжки, лави).

Рекомендується створити на території під'їзду до Заповідника рекреаційну зону для обслуговування відвідувачів.

Берегова ділянка Дністра не входить до складу території заповідника, займає значні площі, потребує проведення заходів з впорядкування і благоустрою. Є невід'ємною складовою місцевого ландшафту, межує безпосередньо з територією заповідника.

Поза територією заповідника знаходиться територія де беруть початок кілька безіменних струмків – правих приток р. Дністер (відносні врізи струмків складають 50-100 м). Ерозійні процеси по долинах струмків поєднуються з діяльністю ґрунтових вод, що сприяє зсувним явищам. В наслідок цього на захід від території заповідника утворився мальовничий яр – долина Потоку.

Природна пам'ятка що знаходиться поза територією заповідника – мальовничий скелястий схил правого берега Дністра межує з територією заповідника. Доступ на його територію обмежено.

Науково-дослідна зона. До науково-дослідної зони відносяться ділянки на яких планується проведення археологічних досліджень, можливе експонування розкопок під час проведення робіт, чи експонування недоторканого виду залишків виявлених споруд. На зазначених ділянках після здійснення археологічних обстежень, потрібно провести заходи з музеєфікації стародавніх залишків, благоустрій території з прокладанням зручних та безпечних пішохідних доріжок.

Науково-адміністративна зона. До науково-адміністративної зони відноситься частина ділянки по вул. Фортечній (орендована ділянка), де запланована реалізація будівництва об'єкту туристичної інфраструктури, що включатиме низку приміщень, серед яких: приміщення адміністративного призначення, в яких також планується розташування наукових підрозділів заповідника і бібліотека.

До зони **службового та господарського використання** заповідника відноситься частина ділянки, розташована по вул. Фортечній (орендована ділянка), де запланована реалізація будівництва об'єкту туристичної інфраструктури, що включатиме низку споруд і приміщень господарського

призначення. В межах зазначеної ділянки планується розмістити: котельню, громадську вбиральню, тимчасова стоянка службового транспорту.

Зона екскурсійного та паломницького відвідування Церковне подвір'я храму на честь св. О.Невського, що розташовується в експозиційній зоні, пропонується віднести до експозиційної зони з певними обмеженнями, визначеними чинним релігійним статутом.

У складі цієї роботи проведено значні за обсягом історико-містобудівні дослідження і зроблено теоретичні висновки, проаналізовано архітектурну, історичну та археологічну спадщину заповідника та його околиць за результатами новітніх досліджень⁸, визначено розташування пам'яток і об'єктів культурної спадщини, межі й режими використання території заповідника та його зон охорони. Визначено заходи з охорони, використання, реставрації, реабілітації, музеєфікації пам'яток заповідника, збереження традиційного характеру середовища (у тому числі видів та етапності робіт).

Результати роботи представлені трьома основними креслениками: 1) План організації території ДІАЗ «Хотинська фортеця». Основне креслення; 2) Історико-архітектурний план ДІАЗ «Хотинська фортеця» у м. Хотин з визначенням меж та зон охорони пам'яток заповідника; 3) Схема екскурсійних маршрутів та руху автотранспорту.

Планом організації також запропоновано туристичні маршрути, що охоплюють найважливіші об'єкти показу, пам'ятки історії, культури та архітектури, які розташовані у межах ДІАЗ «Хотинська фортеця», на території міста Хотина та за його межами (Рис. 3). Тут позначено рух транспорту. Річкові, автотранспортні та пішохідні шляхи, що склалися, в повній мірі забезпечують доступ відвідувачів до території та об'єктів заповідника, але важливим завданням залишається комплексне вирішення візних вузлів та утворення зон обслуговування відвідувачів.

⁸ При опрацюванні та редагуванні текстової частини, значну допомогу консультативного характеру надали архітектор, завідувач науково-дослідного відділу ДІАЗ «Хотинська фортеця» Віктор Олексійович Сандуляк та археолог, кандидат історичних наук Мисько Юлія Володимирівна, доцент кафедри етнології та середньовічної історії Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича;

На момент розроблення Плану організації, адміністрація заповідника розміщувалася в центральній частині м. Хотина в будівлі військового комісаріату. Враховуючи викладене, зазначену орендовану ділянку пропонується розглядати як перспективні території для подальшого розвитку заповідника.

В пропозиціях на 2015 р.⁹ заповідником запропоновано створення нового об'єкту туристичної інфраструктури Буковини, складовою якого є будівництво адміністративно-музейної споруди. Для створення умов будівництва з 2013 р. між заповідником та Хотинською міською радою було укладено договір оренди (49 років) на земельну ділянку (площею 0,128 га) на території колишнього форштадту.

Для реалізації будівництва не достатнім є розробка науково-проектної документації для окремої ділянки! Завданням номер один для історичного міста Хотин є розроблення історико-архітектурного опорного плану.

Враховуючи те, що пропонована для будівництва ділянка розташовується безпосередньо поруч з Хотинською фортецею, а навколо неї існує ціла низка капітальних та тимчасових споруд, що стихійно виникли в різний час на окремих приватних ділянках, рекомендується сприяти розробці концепції комплексного архітектурно-містобудівного рішення прилеглих до південної межі пам'ятки територій на конкурсній основі (Ідея розробки концепції вперше запропонована в Листі-відповіді на ім'я міського голови М.О.Головльова №472 від 19 листопада 2014 р. на 24.09.14 №02-14-449). Необхідними складовими даної концепції повинні бути заходи з укріплення схилів балки¹⁰, відтворення втрачених елементів пам'ятки¹¹, усунування

⁹ Лист-відповідь на лист заступника директора Департаменту культурної спадщини та культурних цінностей Гусака А.І. від 16.04.2014 на № 22-244/42 від 10.04.2014 «Пропозиції на 2015 рік, з урахуванням потреб у науковому забезпеченні»;

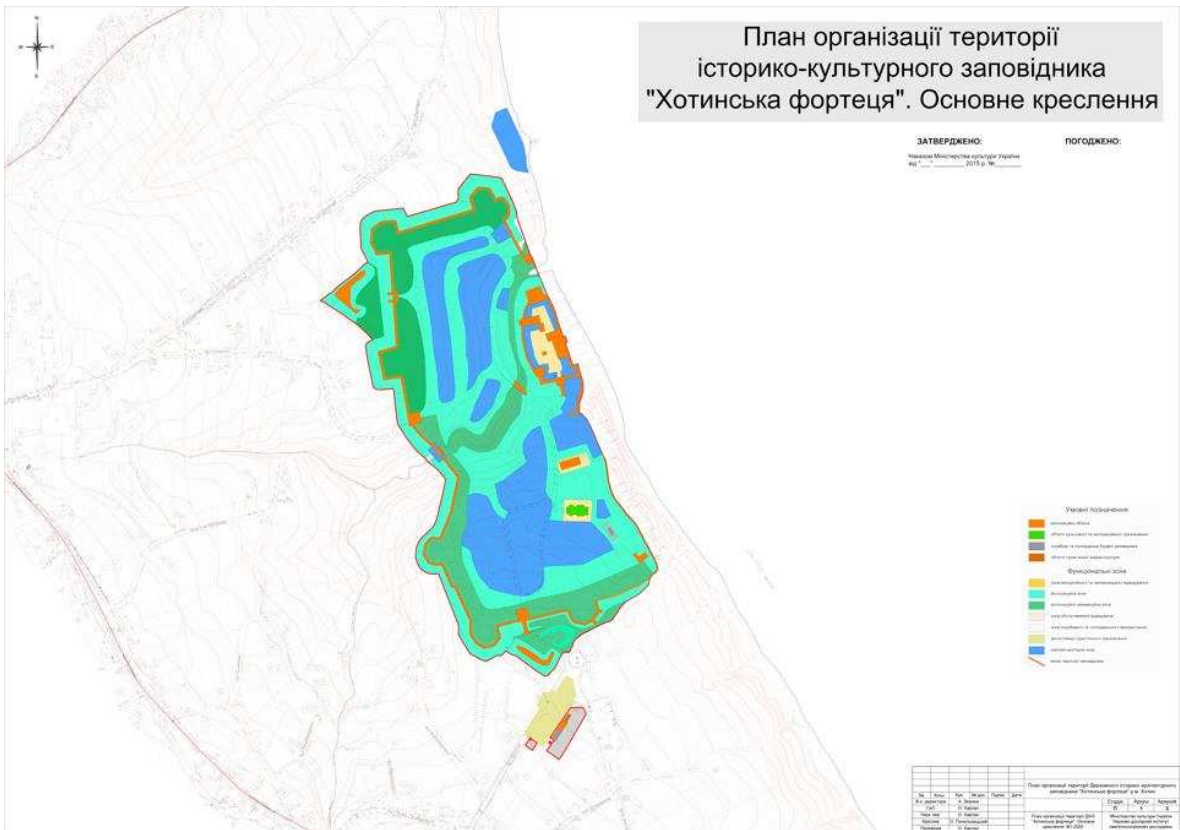
¹⁰ Серйозною проблемою є наявність надзвичайно деструктивного фактору - ерозії схилів давньої балки (територія, що знаходиться на північний схід від пам'ятного знаку), в наслідок чого руйнується кромка ділянки на якій планується будівництво;

¹¹ В контексті ерозійних процесів берегової смуги в південно-східній частині території заповідника, пропонується розробити науково-дослідну документацію укріплення схилів і відновлення південного бастионного фронту фортеці (від Константинопільської брами до Південно-східного бастиону і до Південно-східного (нижнього) напівбастиона);

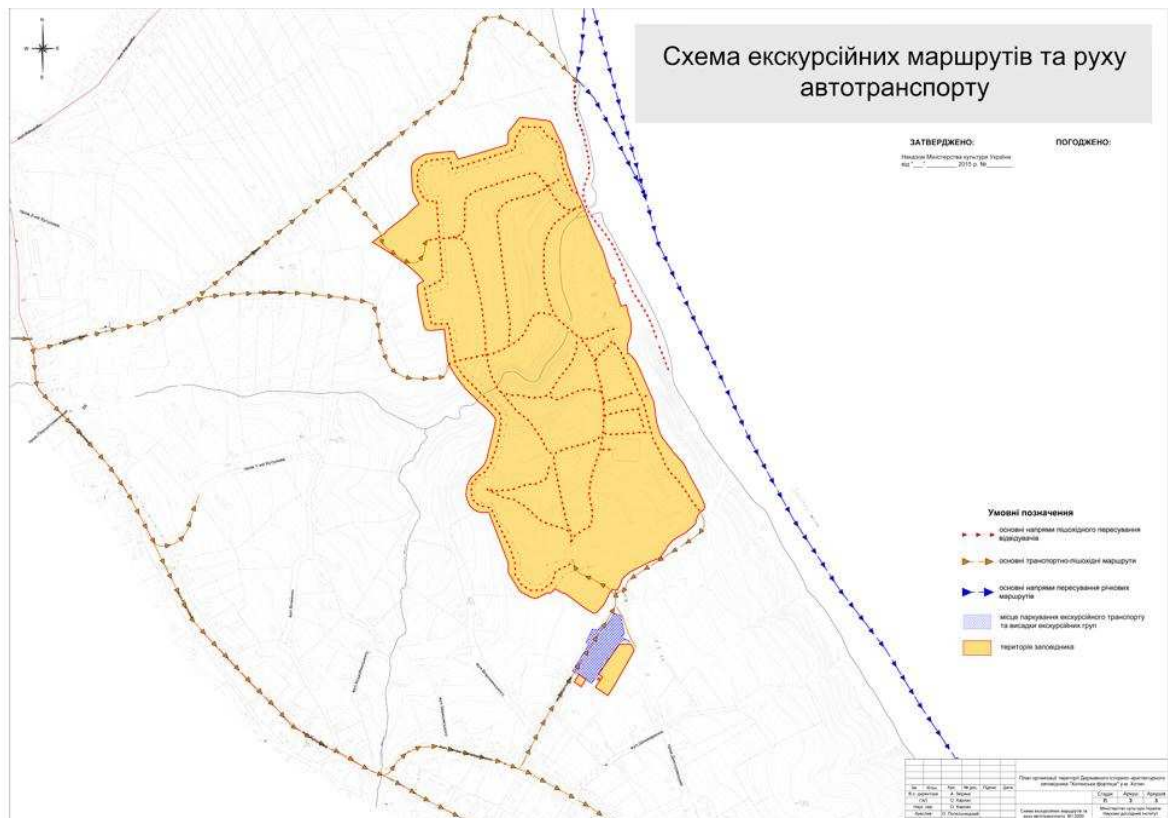
дисгармонійних будівель і споруд¹², створення сприятливих умов для огляду пам'ятки і її оточення, створення грамотної інфраструктури і комфортної зони обслуговування туристів, елементи якої не заважатимуть візуальному сприйняттю та збереженню пам'ятки і не порушуватимуть її оточення. Слід пам'ятати, що нове будівництво на даних територіях можливе лише у виключних випадках за проектами, розробленими на основі історико-містобудівних обґрунтувань та погодженими з відповідними державними органами охорони культурної спадщини.

Такими є основні положення плану організації території видатної пам'ятки та її навколишнього середовища. Реалізація зазначених вимог і є найголовнішим завданням діяльності заповідника, міста Хотина і регіону в цілому.

¹² Першочерговим є питання по усуненню комплексу бійні;

2. План організації території ДІАЗ «Хотинська фортеця». Основне креслення;

3. Схема екскурсійних маршрутів та руху автотранспорту;